

L'art recupera la religió

És veritat que estem poc acostumats a veure símbols eclesials a través dels raigs catòdics. Encara més, estem tan desentrenats de la cultura catòlica, que la majoria dels seus símbols ens són desconeguts.

És curiós aquest fenomen. Quan parlem d'art, d'Altamira a la Revolució francesa, l'entendem com a fet religiós, de diàleg amb el món sobrenatural. I a Occident, des que l'art és conscient del seu nom —més enllà d'artesania o simples habilitats—, va de bracet amb el catolicisme. Jueus i musulmans són iconoclastes. També ho són els protestants. I els ortodoxos reneguen de l'originalitat per convertir la icona en una prolongada pregària.

Després del 1789, l'Església deixa progressivament de ser mecenes de l'art i cedeix el relleu a l'estat, i a la nova classe triomfadora: la burgesia. Aquesta imposarà una sèrie de valors allunyats del poder papal, ja que el capitalisme es fonamenta èticament en el protestantisme: et salvarà la fe, no les obres.

I precisament, el perdó i la salvació per les obres tornen a primer pla a la Barcelona de final del segle XIX. La mítica "rosa de foc" era la ciutat europea amb més activisme anarquista. La bomba del Liceu, el 1893, provocà 23 morts i nombrosos ferits. I el temple dedicat a la Sagrada Família fou ideat per expiar els pecats d'una ciutat revolucionària. A la porta del Naixement, podem veure-hi la figura d'un anarquista amb una Orsini a la mà, com la que es llançaren al Liceu.

El bon art de temàtica religiosa, a cavall entre el XIX i el XX, serà menyspreat olímpicament per l'Església: Van Gogh, Gauguin, Nolde seran considerats poca cosa menys que deficients mentals. Després de la Segona Guerra Mundial, però, hi ha un canvi gradual impulsat pel frare dominic Père Couturier. Marc Chagall realitza els vitralls del baptisteri d'Assy (1957) i les catedrals de Metz (1960) i Reims (1974). Le Corbusier construeix l'església de Ronchamp amb ciment armat (1955). Matisse decorà l'interior de la capella dominica de Notre Dame du Rosaire en Vence (1951). I Joan Miró, el 1977, executà una sèrie d'obres per a la catedral medieval de Notre Dame de Senlis. Curiosament, tots els artistes citats eren

El Crist, segons la visió de sant Joan de la Creu, inspirà Dali en un dels seus millors olis del període místic.

EL TEMPS

Recentment va aparèixer en diversos mitjans de comunicació una enquesta segons la qual la majoria de la gent creu excessiu el temps dedicat en televisió al sepeli de Joan Pau II i l'entronització de Benet XVI.

EL TEMPS / AURUM

Esquerra, els tretze apòstols d'Oteiza, a la basílica d'Arantzazu. A dalt, una escena de *La passió de Crist*, de Mel Gibson. Al centre, Kiko Argüello davant la seva obra a la catedral de l'Almudena de Madrid, qualificada pels crítics de poc original i una mica kitsch. A la dreta, l'il·lustrador Nazario homenatjà el desaparegut pintor naif Ocana amb aquesta ascensió homosexual, localitzada a la plaça Reial de Barcelona.

ateus, excepte Chagall, que era jueu. L'opinió de Couturier, embarcat en un projecte de renaixement artístic de l'Església, era: "Per posar en marxa aquesta resurrecció, és més segur recórrer a genis sense fe que a creients sense talent."

Dominique du Menil i el seu marit, a suggerència de Couturier, encarregaren al pintor nord-americà Mark Rothko que pintés una capella per a la Rice University de Houston. Possiblement, aquests fou la primera obra volgudament abstracta —no decorativa— d'art religiós. El seguí el minimalista Dan Flavin, el qual, dos dies abans de morir, el 1996, acabà Santa Maria in Chiesa Rossa, a Milà.

Però pocs artistes catòlics tan coneguts com Salvador Dalí, Joseph Beuys,

Andy Warhol han marcat la tendència de l'art contemporani. Dalí, amb el seu període místic que durà tota la dècada dels cinquanta; Beuys, amb la seva fixació per Ignasi de Loyola, i Warhol, amb les seves icones, orientades al final de la seva obra vers la tradició pictòrica catòlica. Dalí era creient per necessitat, i desitjava si no l'assumpció al cel en cos, a la manera de la Verge Maria, la reintegració corporal després del judici final. El drama era la manca de fe. Warhol, en canvi, assistia tots els diumenges a missa, i creia el seu catolicisme compatible amb la seva homosexualitat assumida, i la filosofia *underground*.

A Espanya, Oteiza —no sense polèmica ni prohibicions— conclouia el 1969 el seu conjunt escultòric d'Arantzazu,

compost per tretze apòstols, entre d'altres llicències. Als noranta, Gustavo Torner i Gerardo Rueda realitzen els vitralls de la nau de la catedral de Conca, una sèrie de variacions abstractes sobre el tema "De la terra al paradís".

En canvi, els temors de Couturier es confirmen en la decoració de Kiko Argüello per a la flamant catedral de Madrid, La Almudena, acabada el 2004 tot just per rebre el mediàtic enllaç Felip-Letícia. Argüello, iniciador del corrent neocatecumenal, es tancà durant tres mesos amb més de trenta col·laboradors, en el transcurs dels quals, a més de pintar en estil "bizantí", practicà l'oració, el silenci i el dejuni... Els resultats són gairebé tan kitsch com les escultures de Subirachs (ateu confès) per a la Sagrada Família, el qual confirma que les creences no tenen res a veure amb l'excel·lència artística.

No sé si dir més afortunat, Miquel Barceló ha decorat la capella gòtica de Sant Pere, a la catedral de Palma de Mallorca, amb una paret ceràmica d'uns 300 metres de superfície, tot evocant la multiplicació dels pans i els peixos. El resultat és magnífic, però sembla que han sorgit alguns problemes

tècnics. Barceló, que segueix les petjades de Gaudí i Torres-Garcia a la seu mallorquina, ha afirmat que a les esglésies “es descobria l’art. Són llocs per a l’esperit, sense l’espectacle comercial museístic”.

Més *glamourosos* han estat sengles retaules de Miquel Navarro i Carmen Calvo per a la catedral de Burgos. Rea­litzats ambdós amb abundant pa d’or, Navarro es mostra formalment suprema­lista, i Calvo objectualista-martiro­lògica. I és aquí on es fa necessària una doble lectura: tant del món personal de l’artista en qüestió com dels referents culturals cristians en què està basat el discurs.

Pel que fa a l’arquitectura, a Europa occidental ja no es basteixen temples. A Los Angeles, en canvi, Rafael Mo­neo va construir una catedral catòlica, el 2002, amb un pàrquing per a 600 cotxes!

Tal vegada el futur ens depara una sorpresa, i obres considerades avui dia sacrílegues constitueixen la base d’una futura religiositat basada en l’esperit de la transgressió. Dos exemples: Andrés Serrano presentà el 1987 una fotografia en la qual veiem un vell crucifix submergit en un líquid groc com el crepuscle. El títol, *Piss Christ*, aixecà un escàndol de dimensions bíbliques, tot i que no arribà cap *fatwa*. El 1999, dins l’exposició “Sensation”, organitzada pel Museu d’Art de Brooklyn, l’artista catòlic Chris Ofili presentà una mare­dedeu negra decorada amb excrement d’elefant. L’alcalde Giuliani tractà de

prohibir-la, però no se’n sortí. Per a Ofili, l’excrement d’elefant simbolitza­va la terra africana, i no pretenia ofen­dre ningú...

Dos exemples nostrats poc respectuo­sos amb la devoció mariana impulsada per Joan Pau II serien *Barcelona, blanc i negre* (1984), de Carlos Pazos, en el qual Floquet de Neu substitueix el Nen Jesús de la Moreneta, i *Ascensió de Ocaña al reino de los chulos* (1984), de Nazario, en el qual el transvestit Ocaña ocupa el lloc de la Verge en la seva par­ticu­lar ascensió des de la plaça Reial barcelonina, ajudat per tres àngels de membres descomunals...

Però, si la gent no va a les esglésies, i pràcticament no trepitja els museus ni les galeries, de què serveix tot aquest art més o menys catòlic?: sempre que­daran el cementiri i el tatuatge, reductes de la intimitat espiritual, i el cinema, el veritable art de masses. Un improvisat cànon del cinema catòlic dels darrers anys podria ser el següent: *Il vangelo secondo Mateo* (1964), de Passolini, és tal vegada la millor revisió d’aquest capítol fonamental del cristianisme; l’esteticista *Jesús de Natzaret* (1977) del “*communione e liberazione*” Franco Zeffirelli fou cànon durant molts d’anys; la més normativa que escanda­losa *The last temptation of Christ* (1988), de Martin Scorsese, avorí mal­grat les seves bones intencions, mentre que *The passion of Christ* (2004), de l’ultracatòlic Mel Gibson no va gaire més enllà de la reconstrucció arqueolo­gicoidiomàtica.

El fet cristià com a presència contem­porània, en canvi, ha donat resultats més interessants: *Wise blood* (1979), de Houston, parla d’un predicador que no creu en miracles; *Je vous salue, Marie* (1985), de Godard, revisa la història de la immaculada Concepció en clau con­temporània; *La messa è finita* (1985), de Nanni Moretti, parla del sacerdoti contemporani; *Bad lieutenant* (1992), d’Abel Ferrara, és un viatge als inferns d’un policia corrupte, i la seva redemp­ció, *Dogma* (1999), de Kevin Smith, juga amb les sagrades escriptures i la fi del món; *Land of plenty* (2004), de Wim Wenders, planteja dues maneres d’en­endre el cristianisme: fonamentalisme o caritat; i *Millions* (2004), de Danny Boyle, faula infantil en la qual els sants fumen porros. Es tracta d’obres de temàtica catòlica, no dogmàtiques i diri­gides per autors catòlics. Potser és aquí on resta alguna esperança de canvi i co­municació d’uns valors gairebé desapa­reguts del nostre entorn social.

I com a colofó, el gol marcat per un artista belga, el catòlic Arsène Heitz, autor de la bandera europea: es tracta d’una visió de l’*Apocalipsi*, segons el qual (12.1) “aparegué un gran senyal al cel; una dona vestida de sol, amb la lluna sota els peus, coronada per dotze estels”. El número d’estels, dotze –dotze tribus, dotze apòstols–, signifi­ca plenitud, i es mantindrà indepen­dèntment del nombre de països mem­bres de la UE.

Ricard Mas Peinado